

מ"צבא ההצלה" הסורי ליחידת המיעוטים בצה"ל

סיפורו של אסמאעיל קבלאן – מאויב לאוהב * " אם אשה ממלאת תפקידי שמירה – לעולם לא יובס הצבא היהודי"

שמעון אביבי

אמו כרעה ללדת בשנת 1921 כשהוריו עסקו בקציר יבולם בשדה. הם מיהרו למערה סמוכה ובה נולד אסמאעיל קבלאן. המשפחה התגוררה בכפר הדרוזי הַנְיָה במחוז צ'לח'ד בהר הדרוזים בסוריה. כעבור ארבע שנים פרץ בהר המרד הדרוזי, בראשותו של סולטאן באשא אל-אַטְרֶש, נגד שלטונות המנדט הצרפתי. משפחת קבלאן מצאה מיסתור מאש המטוסים הצרפתים ומהפגזות תותחיהם באותה מערה בה נולד אסמאעיל. אביו חסן פּוֹאז קבלאן ואמו הַדְיָה אַג'וֹד אבו עסלי מהעיר סוּיְדָא, בירת הר הדרוזים, עסקו בחקלאות לפרנסתם. לאסמאעיל היו חמישה אחים ושתי אחיות וכולם נשארו להתגורר בכפר הולדתם.

את השכלתו היסודית רכש אסמאעיל בכפר הויה ואחר-כך למד בבית-ספר תיכון בסוּיְדָא, שם התגורר אצל דודו אחי אמו. בתום השנה השנייה ללימודיו התיכוניים היכה ארבה בהר הדרוזים וכל היבול החקלאי ירד לטמיון. המצוקה הכלכלית במשפחתו הייתה קשה והוריו לא יכלו לממן את המשך לימודיו. כך, בגיל 16, נאלץ אסמאעיל להפסיקם ולמצוא לעצמו מקור פרנסה.¹

השנה היא 1941. הצבא הצרפתי בסוריה נשאר נאמן לממשלת וישי הפרו-גרמנית, וכוחות איטלקיים וגרמניים הגיעו לשם כדי להקים בה בסיסים. ב-8 ביוני 1941 פלשו הבריטים לסוריה וללבנון, נתקלו בהתנגדות עזה ורק ב-14 ביולי 1941 נכנעו אנשי וישי. חיילים וקצינים דרוזים, ששירתו ביחידת 'החֶבֶר הדרוזי' (אל-מַג'תַמַע אל-דַרְזִי), נטשו את הצרפתים והצטרפו אל 'הגדוד הדרוזי' (אל-כַתִיבָה אל-דַרְזִיָה) שהקים הצבא הבריטי ובו שרתו דרוזים מסוריה, מלבנון ומארץ-ישראל.² כ-900 דרוזים התגייסו לגדוד זה וביניהם גם אסמאעיל קבלאן. קורס הטיירוניס נערך במחנה ג'אעונה ליד ראש פינה (כיום מחנה פילון). אסמאעיל התגלה כחייל מצטיין ועד מהרה נשלח לקורס קצינים שנערך בעבר הירדן ועם סיומו הוענקה לו דרגת סגן-משנה. אימוני היחידה נערכו בחורף באזור גשר שיח' חוסין, מכיוון

¹ ד"ר שמעון אביבי מן החוג ללימודי ארץ-ישראל באוניברסיטת חיפה, מתמחה בחקר הדרוזים בישראל. ספרו "טס נחושת – המדיניות הישראלית כלפי העדה הדרוזית 1948-1967", זכה בפרס ראש הממשלה לשנת תשס"ח.

שהאקלים במקום איפשר אימונים בתקופה זו של השנה. לאחר שלושה חודשי שרות באזור נֶקֶץ, מצפון לגשר שיח' חוסין, הוענקה לאסמאעיל דרגת סגן. יחידתו הועברה לאזור דלית אל-כרמל-יקנעם ואחר-כך תוכנן להעבירה למצרים. חיילי הגדוד הדרוזי התנגדו לשיגורם למצרים בטענה שלפי ההסכם של הבריטים עם סולטאן אל-אטרש עליהם לשרת באזור סוריה ולבנון. לאור עמדתם זו נפגש המפקד הבריטי של הגדוד הדרוזי עם מנהיגים דרוזים בארץ-ישראל³ וסוכם שהגדוד יישאר בארץ. בעקבות סיכום זה התמקמה מפקדת הגדוד בהר כנען ושלוש פלוגותיו הוצבו במלפיה, ג'אעונה ואל-חמא. בסיוורים שערך לאורך גבול הלבנון התוודע אסמאעיל למשפחת ינאי בקיבוץ אילון. הוא קשר קשרי ידידות עם שומר השדות אמנון ינאי (לימים סא"ל, מפקד יחידת המיעוטים) ועם אחיו עמוס ועודד.

עם מתן עצמאות לסוריה ב-1946 הסכים סולטאן אל-אטרש לבקשת הנשיא שכרי אל-קואתלי להקים גדוד דרוזי במסגרת צבא סוריה. אסמאעיל השתחרר לפיכך מהצבא הבריטי, התגייס לצבא הסורי ויצא לאימונים באזור חלב. אסמאעיל ו-14 קצינים דרוזים נוספים גייסו חיילים דרוזים לגדוד הדרוזי (חלקם חיילים משוחררים וחלקם טירונים) ואימוניהם נערכו בסוידא. מפקד הגדוד היה רס"ן דרוזי בשם שכיב והאב.⁴

מתנדב ל'צבא ההצלה'

בתחילת שנת 1948 שלחה הליגה הערבית לארץ-ישראל כוח מתנדבים ערבים בפיקודו של פֶּזִי אל-קאוקג'י כדי לסייע לערבי הארץ במלחמתם ביהודים. כוח זה, שמנה בשיאו כ-6,000 לוחמים, נקרא בפי הערבים בשם 'צבא ההצלה'. קאוקג'י לא סמך על כושרם הצבאי של המתנדבים שגויסו בסוריה ובארץ-ישראל, שהתאמנו בקטנה (סוריה), וניסה לגייס מתנדבים מעדות שאנשיהן הוערכו כלוחמים טובים. פנייתו בעניין זה אל סולטאן אל-אטרש נדחתה. קאוקג'י המשיך ללחוץ על אל-אטרש אך ללא הצלחה. לבסוף פנה קאוקג'י אל שכיב והאב⁵, שהסכים לעמוד בראש יחידת מתנדבים דרוזים ב'צבא ההצלה' בתנאי שסולטאן אל-אטרש יאשר זאת. אל-אטרש אישר לשכיב והאב לגייס אנשים כפרטים, בהדגישו שלא יהיה זה גיוס דרוזי רשמי. מטוסים הטילו כרוזים בהר הדרוזים שקראו לדרוזים להתגייס בתארים את מה שכינו: התעללות היהודים בדרוזים בארץ-ישראל. קשיים כלכליים עודדו אנשים להיענות לוהאב, וליחידתו הצטרפו גם עריקים מן הצבא הסורי, פושעים שנמלטו מהמשטרה והרפתקנים. בשל מחסור בנשק, העדיף והאב את אלה שבאו חמושים ושילם להם משכורות גבוהות יותר. הגדוד מנה 501 איש⁶ ואורגן בארבע פלוגות. הוא כונה 'ג'בל אל-ערב' (הר הערבים) ולא 'ג'בל אל-דרוז' (הר הדרוזים) כדי לספק את דרישתו של סולטאן אל-אטרש, שהתנגד להופעת הגדוד כנציגות דרוזית.⁷

אסמאעיל קבלאן בלבוש איש דת

אסמאעיל קבלאן במדי משמר הגבול

הגדוד הדרוזי יצא בבוקר ה-28 במרס 1948 מסוידא דרך אזרע, קוניטרה, בניאס (בסוריה), מרג' עיון, בנת ג'ביל, עיטרון (בלבנון), מלכיה, סעסע, סוחמאתה, ראמה, מג'ד אל-כרום, דאמון (בארץ-ישראל) והגיע באותו יום לשרעם. מלבד היותו מפקד הגדוד הדרוזי, מונה שכיב והאב גם למפקד אזור חיפה.⁸ אסמאעיל קבלאן התגייס אף הוא לגדוד המתנדבים הדרוזי של 'צבא ההצלה' ולדבריו מלא תפקיד מפקד פלוגה, סגנו של שכיב חסן סינאוי, מוסלמי מהר הדרוזים, שהיה סא"ל בצבא הסורי.⁹

קרב רמת יוחנן

מיום בואו של הגדוד הדרוזי ארצה ועד ל-12 באפריל 1948 לא ביצע הגדוד שום פעילות צבאית נגד היהודים. בשבוע השני של חודש אפריל 1948 נכשל ניסיונו של מפקד 'צבא ההצלה' הערבי, פוזי קאוקג', להבקיע עם צבאו מהשומרון לכיוון חיפה. הוא נבלם בידי ה'הגנה' בקיבוץ משמר-העמק ושלח מברק לשכיב והאב, בו הוא משווע לעזרתו, בזו הלשון: "אל בני מערוף [הדרוזים] הנכבדים! הנני פונה

אליכם. אני במצוקה. אם לא תחלצו לעזרתי – תלונתי לאלוהים. פוזי קאוקג'". והאב נענה לבקשתו והורה לחייליו לצלוף מהכפרים הנטושים הושא וכסאיר על חברי קיבוץ רמת יוחנן שעבדו בשדות המשק¹⁰ ועסקו בבניית בריכת מים. אסמאעיל קבלאן מילא בקרב זה תפקיד של סגן מפקד פלוגה והתמקם עם אנשיו בכפר הנטוש הושא. קבלאן סיפר: "עלינו במעלה הגבעה והסתערנו על היהודים כשבפינו שירת הקרב של הדרוזים. חייל יהודי זרק עלינו רימון והגענו לקרב מגע. מששמעו היהודים את הצעקות, ברחו לתוך הגיא המוביל לכפר עטה"¹¹ [כיום קרית אתא]. ב־16 באפריל כבשו יחידות של ה'הגנה' את הושא וכסאיר והדפו תשעה ניסיונות של הגדוד הדרוזי לכבוש מחדש את הכפרים הללו.¹² במהלך הקרבות ספגו הדרוזים שלושים הרוגים, ששים פצועים (כ־40 קשה וכ־20 קל).¹³

המפלה ציננה את התלהבותם של הדרוזים להתעמת עם היהודים. ח'ליל אבראהים קנטאר, שהגיע מהר הדרוזים לעוספיא בשנת 1947, נשלח בידי לַבִּיב אָבו רֶפֶן וגיורא זייד לשפרעם כדי לתאם פגישה חשאית בין קצינים דרוזים מגדודו של שכיב והאב לבין נציגי ה'הגנה'. קנטאר נועד עם שישה קצינים דרוזים¹⁴, ביניהם אסמאעיל קבלאן, והצליח לשכנעם להיפגש בחסות החשיכה עם נציגי ה'הגנה' ונכבדים דרוזים מהכרמל. ב־20 באפריל 1948 הוא הובילם למקום מיפגש תחת עץ אלה עתיק ליד הכפר הנטוש הושא ולפני חצות נפגשו שם עם גיורא זייד. הם צעדו לעבר רמת יוחנן, שם המתינו להם שני ג'יפים. ליד השער הבחינו הדרוזים בבחורה חובשת קסדה ורובה בידה. קבלאן התרשם מאוד ואמר למלוויו, שאם אישה ממלאת תפקידי שמירה לעולם לא יובס הצבא היהודי. משם הוסעו לקרית עמל. שם, במסעדה קטנה ליד הדואר, נפגשו עם משה דיין, יהושע (ג'וש) פלמון, אמנון ינאי, גיורא זייד, שיח' לביב אבו רכן וג'דעאן עמאשה (שהגיע לעוספיא מהר הדרוזים ב־1937 והיה בקשר עם הש"י), ללא ידיעתו של שכיב והאב. אבו רכן פתח את הפגישה באומרו שהדרוזים בארץ־ישראל ואלה שהגיעו מהר הדרוזים רוצים לחיות בשלום עם היהודים. משה דיין הצטרף לדבריו. אסמאעיל קבלאן, הבכיר בקרב הקצינים הדרוזים, תהה כיצד ניתן לעשות הסכם עם היהודים כל עוד לא נקברו חללי הקרב הדרוזים. משה דיין השיב: "היה לי אח אחד [זוהר (זוריק) דיין], אמי כבר זקנה ולא יולדו לי אחים. היות שאתם מוכנים לבוא עימנו לידי הסכם, אני מוחק את דם אחי מהחשבון"¹⁵.

הקצינים הדרוזים התרשמו מאד מדברים אלה¹⁶ והציעו לערוק עם אנשיהם ולהתגייס ל'הגנה', אך מפקדת ה'הגנה' דחתה את הצעתם. בפגישה שנייה חזרו בהם הקצינים הדרוזים, ובראשם אסמאעיל קבלאן, מתוכנית העריקה, ובמקומה הציעו לפעול בשירות ה'הגנה' מאחורי קווי הערבים. הוסכם שהם יבצעו פעולות חבלה בין ראמה לפקיעין, ויעודדו עריקה בקרב חיילי הגדוד.¹⁷ עד תחילת חודש מאי ערקו וחזרו להר הדרוזים 212 מחיילי הגדוד הדרוזי ובמצבת הגדוד נותרו 190 חיילים בלבד.¹⁸ פעולות החבלה לא בוצעו בטרם עזב הגדוד את שפרעם ועבר

למלכיה במחצית השנייה של חודש מאי 1948. מרדכי שכביץ סיפר שקבלאן קיבל ממנו ג'יפ וששים ק"ג של חומר נפץ, על מנת לחבל בכביש בית ג'ן – פקיעין. הוא נעלם עם הג'יפ ואילו חומר הנפץ נמצא מתחת לגשרון ליד שפרעם.¹⁹ לדברי קבלאן, היה עליו ועל הקצין נסיב ערידה לפוצץ גשרונים בסיוע שני חבלנים יהודים. הללו לא הספיקו להתאמן עד למעבר הגדוד הדרוזי למלכיה, ולפיכך התבטלה המשימה וקבלאן הטמין את חומר הנפץ מתחת לגשרון ליד שפרעם. לאחר נסיגתם ממלכיה ללבנון נסעו קבלאן וערידה בג'יפ לסוריה. קבלאן חזר לכפרו והג'יפ נשאר בידי ערידה.²⁰

בריחה לישראל

דבר ההסכם בין הקצינים הדרוזים מגדודו של שכיב והאב לבין ה'הגנה' הגיע לידיעת שלטונות סוריה שהחלו במצוד אחרי משתפי הפעולה עם היהודים. הדבר הובא לידיעתו של קבלאן בידי קרוב משפחה ששירת כקצין בכיר בצבא סוריה. הלה סיפר לו שהסורים עצרו את נאיף קנטאר, שהיה בין ששת הקצינים הדרוזים שנפגשו עם היהודים. קבלאן הבין שלא יוכל להישאר בסוריה והחליט להימלט לישראל. הוא נפרד ממשפחתו, נסע באוטובוס לביירות, שם לן בבית מלון שבבעלות דרוזי מחאצ'ביא, ולמחרת בבוקר הידרים בנסיעה באוטובוס לבנת ג'ביל. הוא לן בביתה של אישה המכונה אם אחמד. בהכירו את השטח מתקופות שירותו בגדוד הדרוזי של הצבא הבריטי וב'צבא ההצלה', לא התקשה קבלאן להמשיך ברגל לכפר רמיש כשהוא מתחזה לערבי בלובשו עקאל וכאפיה. מהכפר הלבנוני רמיש יצאה דרך אל הכפר הדרוזי חרפיש בישראל. דרך זו שימשה נתיב להברחת סחורות מלבנון ומסלול הסתננות לישראל של פליטים שניסו לשוב אל כפריהם או להציל את רכושם. תושבי חרפיש סבלו משודדים ששוטטו בסביבה ואף נענו פעמים אחדות לבקשת המשטרה לרדוף אחריהם.

כאשר קבלאן הגיע לרמיש בפברואר 1949, ארע מקרה שוד של עדר עזים מחרפיש שהובא לרמיש. אנשי חרפיש חדרו לרמיש כדי להחזיר את עדרם ולפגוע בשודדים. קבלאן ניצל את האירוע והצטרף לאנשי חרפיש שחזרו בלילה לכפרם. בבוקר הבחין קבלאן ביחידת צבא ישראלית המוצבת בדיר אל-קאסי [כיום אלקוש] והחליט לפנות אליה. החיילים עצרו אותו והוא ביקש לשוחח עם מפקדם. המפקד היה יקותיאל (קותי) אדם [לימים אלוף בצה"ל]. קבלאן סיפר לו על היכרותו עם משה דיין וגירורא זייד והובטח לו שבערב יעבירוהו אליהם. קבלאן הובל למשטרת נהלל לחקירה בידי שוטר צבאי וקצין מודיעין. הוא סרב לענות לשאלות החוקר ודרש להיפגש עם דיין, זייד או אמנון ינאי. החוקר איים עליו שיהרוג אותו אם לא ידבר ואף היכה אותו בראשו באקדח, אך קבלאן דבק בדבריו שבא לישראל מרצונו, פנה ביוזמתו ליחידה הצבאית, אף אחד לא תפס אותו והוא דורש לפגוש אחד מהאישים שבשמם נקב. למחרת בבוקר ראה בתחנת המשטרה את גירורא

זייד, שבא לקבל מידע מאחד המודיעים שהיה בין אסירים ערבים. הוא קרא לו והשניים התחבקו בשמחה. גיורא הבטיח שידאג לו. כעבור עשרה ימים, בסוף פברואר 1949, הגיע אמנון ינאי ולקח אותו לנשר, היישר ליחידת המיעוטים בצה"ל.²¹ קבלאן סיפר על הנעשה בסוריה, על הגרמנים והיוגוסלבים המדריכים את הצבא הסורי, על מחירי מצרכים ועל נתיבי הברחה.²²

שירות ביחידת המיעוטים

קבלאן הציג בפני מפקדיו את תעודת הקצין הסורי שהייתה ברשותו ועל סמך זאת הוענקה לו דרגת סגן ביחידת המיעוטים. הוא החל לנוע בכפרי הדרוזים בארץ לבוש במדי צה"ל ועטור בדרגות קצונה ויחד עם קציני צבא דוברי ערבית שיכנע צעירים דרוזים להתגייס לצה"ל. לאחר מאמצי שיכנוע רבים ניאותו כמאתיים איש להתגייס. הם חולקו לשתי פלוגות. האחת נשלחה לגבול לבנון והשנייה, בפיקודו של חיים לבקוב נשלחה לנגב. קבלאן היה מפקד מחלקה בפלוגה של לבקוב שהתמקמה על גבעה בין באר-שבע ומחנה נתן (החיילים הדרוזים כינוה בשם ח'רבת משלט²³). הפלוגה תפסה משלטים בגבול ירדן בדרום הר חברון במטרה למנוע חדירת מסתננים ומדי פעם גם החליפה אש עם יחידות הלגיון הערבי הירדני. כעבור ארבעה חודשים נשלח קבלאן עם מחלקה וחצי לסדום ואחרי כמה חודשים נוספים מונה למפקד פלוגה. הוא נשלח בראש 60 חיילים לעין-גדי. באותה עת לא הייתה דרך מסודם לעין-גדי ופלוגתו הגיעה ליעדה בסירות מנוע דרך ים המלח. היחידה שהתה בעין-גדי שמונה חודשים שבמהלכם עשתה תצפיות יום ומארבי לילה למניעת חדירתם של מסתננים.²⁴

מעין-גדי עברה יחידתו לתל ערד שם התגוררו החיילים במחנה אוהלים. משימתם הייתה לעצור את ערבי הר חברון שחדרו לישראל כדי לקצור את שדות השעורה של הבדווים בנגב. לאחר מכן עברו לעין ע'רדיאן (יוטבתה) ומשימתם הייתה לאבטח את הדרך לאילת. משם נשלחו קבלאן ופלוגתו לנירים כדי לאבטח את סוללי הכביש מבארי לעין השלושה, נירים וצאלים. קבלאן פנה אז למשה דיין, שהיה אלוף פיקוד הדרום, וביקש ממנו אישור להקים יחידת רוכבי גמלים כדי שיוכלו לרדוף אחרי בדווים ומסתננים ממצרים שנהגו לצלוף בהם ולברוח, ואילו אנשיו התקשו במרדף אחריהם בחולות. דיין אישר את בקשתו וקבלאן קיבל פרס הוקרה בסך 20 לא"י. ביחידה היו 21 גמלים ובעזרתם הצליחו אנשיה לרדוף אחרי מסתננים ומבריחים ברחבי הנגב ולתופסם.²⁵

ב-1951 פנה קבלאן לטוביה לישנסקי, מפקד יחידת המיעוטים, וביקש את אישורו להבריח את הגבול ללבנון כדי לשאת לאישה בחורה שהכיר בחאצביא ולהביאה ארצה. לישנסקי אישר את מבוקשו. רס"ר המחנה הסיע את קבלאן למטולה. שם, בעזרת מכר מחאצביא, הבריח את הגבול כשהוא מצויד באקדח ובשני רימונים, והשניים הגיעו למחוז חפצם. קבלאן התגורר בבית קרוב משפחתו ששימש לו

שליח אל הורי אהובתו זְנִיָּה מוקנא בת 20 כדי לבקש את ידה. אבי הנערה בא לשוחח עם קבלאן ונתן הסכמתו לנישואין. טקס החתונה נערך בחאצביא. עשרה ימים שהה קבלאן בעיירה זו ואחר-כך יצא עם אשתו למטולה, כשהוא חמוש ברובה צייד אותו נתן לו חותנו במתנה. מכר מחאצביא, שהיה בעל רישיון דייג באזור קרוב למטולה, נשא את הנדוניה של הזוג הצעיר (בעיקר בגדים, חליפות ושמלות) והביאה למשטרת מטולה. למחרת נאספו קבלאן, אשתו וכל ציודם ממשטרת מטולה והוסעו לנמל חיפה שם קבלו תעודות זהות ישראליות ופנקסי נקודות צנע. מחיפה נסעו לעספיא ושכרו שם דירת שני חדרים בה התגוררו עד שנת 1972.²⁶

פקד במשמר-הגבול

קבלאן המשיך לשרת ביחידת המיעוטים, שנקראה אז גדוד 300, אך מכיוון שלא קידמו אותו בדרגה הוא עבר ב-1954 לשרת במשמר-הגבול בדרגת פקד.²⁷ באותה שנה קיבל משמר-הגבול את האחריות על אזורי הספר סביב ירושלים. באזור זה פעל מאז הקמת המדינה שודד ורוצח בשם מוסטפא חסן עבוד, המכונה סמואלי על שם כפר הולדתו ומגוריו נבי-סמואל. הוא נהג לחדור לפרוזדור ירושלים, לשדוד רכוש וצאן ולרצוח יהודים (בשנים 1949-1956 הוא הרג 21 יהודים). בהדרגה נהפך סמואלי למבוקש מרכזי של המודיעין הישראלי. הוא התחמק ממארבים רבים ואף פירסם מודעות אבל בעיתונים על מותו כביכול, כדי להטעות את רודפיו. ב-10 במרס 1956 רצח סמואלי יהודי במושב נחם, במהלך שוד כבשים. כוחות משמר-הגבול הציבו מארבים לאורך הגבול עם ירדן כדי לחסלו, והמארב בפיקודו של אסמאעיל קבלאן פגע בסמואלי והרגו.²⁸

לאחר כיבוש רצועת עזה במבצע קדש ב-1956, התמנה קבלאן למפקד משטרת דיר אל-בלח. הוטל עליו לאסוף נשק שנמצא בידי תושבים ערבים בגזרתו. קבלאן הזמין למשרדו אנשים החשודים באחזקת נשק לפי רשימות שקיבל משירות הביטחון הכללי. בדרך כלל היה החשוד מכחיש שברשותו נשק, אך לאחר סטירות אחדות שקיבל, הודה בכך ומסר את נשקו. עד מהרה נפוצה ידיעה ברצועה שכל מי שמוזמן לקבלאן מן הראוי שיביא איתו נשק. היו אנשים שהוזמנו לקבלאן ולא היה ברשותם נשק, אך הם מיהרו לרכשו כדי שיוכלו לתיתו לקבלאן. למעלה מאלף כלי נשק נאספו רק בדיר אל-בלח וקבלאן נחשב לגדול אוספי הנשק ברצועה.²⁹ באחד הסיורים שערך אסמאעיל בזחל"ם בדיר אל-בלח, נפתחה עליו אש מהמארב. ששת הלוחמים הדרוזים שהיו בזחל"ם יצאו ללא פגע ורק הקשר היהודי נפצע. אסמאעיל נהג לסכם אירוע זה באומרו: "כנראה שיתרו חזק יותר ממשא".³⁰

בעת מלחמת ששת הימים נכבשו בידי צה"ל 223 ישובים ברמת-הגולן³¹ ותושביהם נסו על נפשם מאימת המלחמה. רוב התושבים בחמשת הכפרים הדרוזיים (מג'דל שמס, מסעדה, עין קניה, בקעאת'א וסחיתא) נשארו בבתיהם, אך מאות אחדות

מביניהם נטשו את יישוביהם וברחו לכפר הדרוזי הקרוב אל-ח'דר, שנמצא בשטח הסורי ולא נכבש בידי צה"ל. קצין משמר-הגבול אסמאעיל קבלאן נשלח בראש יחידתו לקבל את כניעת גדול כפרי הדרוזים – מג'דל שמש. התושבים בכפר זה הניפו דגלים לבנים וקיבלו בשמחה את אחיהם הדרוזי, שייצג את צה"ל. כאשר שמע על הדרוזים שברחו לסוריה, שלח אליהם שליחים כדי לשכנעם לשוב לכפריהם. אלוף פיקוד הצפון, דוד אלעזר, שיבח את קבלאן על מעשהו. קבלאן הגיב על כך באומרו שהוא רואה בכך שליחות לאומית דרוזית, וכי אין לו ספק שאילו היה מדובר ביהודים האלוף היה נוהג כמותו.³² אסמאעיל פרש ממשמר הגבול בדרגת רב פקד בשנת 1969.

חרם על תעודת הזהות

ב-18 באוגוסט 1980 אישרה הכנסת תיקון לחוק האזרחות, שאיפשר לדרוזים בגולן לקבל תעודת זהות ישראלית, בתנאי שקודם לכן יקבלו אזרחות ישראלית. אוהדי סוריה ברמת-הגולן פתחו במסע של הפחדה וטרור על מקבלי האזרחות, כולל הטלת חרם חברתי ודתי עליהם. ב-25 במרס 1981 פורסמה ברמת-הגולן 'האמנה הלאומית' לפיה החליטו אנשי הדת במג'דל שמש להטיל חרם דתי על כל מי שקיבל אזרחות ישראלית. החרם הדתי והחברתי כלל נידוי המתאזרחים מכלל העדה ואיסור מוחלט לקיים עימם קשר כלשהו, ובכלל זה הימנעות מהשתתפות בשמחות או בהלוויות שלהם. החרם היה בלתי נסבל ולשלטונות ישראל לא היה מענה לכך, למעט הטלת עונשים קולקטיביים, דבר שגרם להחרפת העימות. פעולות המחאה והחרם נמשכו גם אחרי ה-14 בדצמבר 1981, מועד בו אשרה הכנסת את החוק המחיל את המשפט, השיפוט והמינהל הישראלי על רמת הגולן.³³

ניסיונותיהם של שיח' אמין טריף ומנהיגים דרוזים אחרים בישראל לשכנע את המנהיגות הרוחנית בגולן לבטל את החרם הדתי עלו בתוהו.³⁴ עם התגברות החרם הוחלט בישראל לערב את המנהיגות הרוחנית של העדה הדרוזית בלבנון על מנת לנסות להסירו.³⁵ למשימה זו נבחר אסמאעיל קבלאן, שהיו לו קשרי משפחה והכריות בקרב הדרוזים בחאצביא, הסמוכה למרכז הרוחני הדרוזי בח'לואת אל-ביאדה. הוא הבריח את הגבול ללבנון במרס או באפריל 1982, הגיע לחאצביא וניסה לשכנע את המנהיגים הדתיים הדרוזים שם להתערב בעניין החרם הדתי בגולן ולפרסם פסק הלכה נגדו ודרישה להסירו. אסמאעיל נכשל במשימתו. המנהיגים הדתיים הדרוזים בחאצביא אמרו לו שבעדתם יש חלוקת אחריות וסמכות טריטוריאלית, ולפיכך לא יוכלו להתערב בנעשה בקהילה דרוזית הנמצאת מחוץ לגבולות לבנון.³⁶

בזמן 'מבצע שלום הגליל' (יוני 1982 – יוני 1985) נכבשה גם העיירה חאצביא. סא"ל יוסי בן-נפתלי אמור היה להתמנות למושלה הצבאי, אך בשל פציעתו נמנע ממנו הדבר. גיורא זייד, מנחם שרפמן וקצינים אחרים המליצו למפקד יק"ל,³⁷

אל"מ אפרים סנה, למנות לתפקיד את אסמאעיל קבלאן בשל היותו אמיץ לב, בעל קשרי משפחה והכרויות בחאצביא ודרוזי נאמן לישראל. סנה קיבל ההצעה וקבלאן נענה לה, אך בהיותו אזרח היה צורך להעניק לו דרגה צבאית בכירה כדי לחזק מעמדו בקרב תושבי חאצביא. אפרים סנה מיהר להתקשר אל אשתו במטולה וביקש ממנה שתביא למיפקדה את דרגות הסא"ל הישנות שלו המצויות על כותפות מעיל הרוח בביתם. עם הגעת הדרגות העניקן אפרים סנה לאסמאעיל קבלאן על פי כללי הטקס והוא החל בתפקידו כמושל חאצביא.³⁸ ניסיונות פיגוע רבים נעשו נגד קציני צה"ל בלבנון, והיה חשש שגם אסמאעיל יהיה יעד לפיגוע. הוא הונחה להימנע ככל האפשר מיציאה ממקום מושבו, ואם אין מנוס מכך אזי שיסע בשיירה של מספר כלי רכב כדי להקשות על זיהויו. באחד הערבים הוזמן אסמאעיל לארוחה עם נכבדים דרוזים שערך דוד של אשתו. הוא נסע לארוחת הערב ברכב אחד עם נהג. בדרכם חזרה לבסיסם נורתה עליהם אש מן המארב, הנהג נפצע אך אסמאעיל יצא ללא פגע לאחר שהשיב אש והבריח את המתנקשים.³⁹

סוף דבר: יד לבנים הדרוזית

בתום פרק ארוך של פעילות מבצעית, החל אסמאעיל בלימודי הדת הדרוזית ונהפך איש דת. הוא היה חבר בהנהלת 'יד לבנים הדרוזים' בדאלית אל-כרמל. אסמאעיל המשיך להתגורר כל השנים בביתו בעספיא, שם נולדו שש בנותיו (נדיה, אילן, הדיה, סינה, רים, היאם) ושני בניו (ג'יהאד, חוסאם). ארבע בנות נולדו לו עד שנולד בן זכר ראשון. הוא קרא לבנו ג'יהאד כי ניהל כעין מלחמת קודש להשגת המטרה – הולדת בן זכר. שני בניו הלכו בעקבותיו ופתחו קריירה צבאית: ג'יהאד שירת בתפקיד מפקד מחוז ירושלים במשמר הגבול בדרגת תת-ניצב, וחוסאם היה מושל רמאללה בדרגת סגן אלוף.⁴⁰ נכדו של אסמאעיל קבלאן ובנו של ג'יהאד הוא הדרוזי הראשון שסיים קורס טייס ומשרת כנווט קרב בחיל האוויר הישראלי.⁴¹ אסמאעיל קבלאן הלך לעולמו ב-4 באוקטובר 2007 בכפרו עוספיא. הוא הגיע לארץ-ישראל כדי להילחם ביהודים, אך לאחר שהבין שיחסי הדרוזים והיהודים טובים, הוא קשר את גורלו עמם ושירת את מדינתו החדשה כלוחם וכבן נאמן ומסור לה ולעדתו.

הערות

- 1 ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 16 בנובמבר 2006.
- 2 שכיב סאלח, **תולדות הדרוזים**, הוצאת משרד הביטחון ואוניברסיטת בר-אילן, 1989, עמ' 179.
- 3 היו אלה שיח' לביב אבו רֶפֶן מעספיא, שיח' צאלח ח'ַיִפֶס משפרעם, אבו כמאל נג'יב מנצור מעספיא, ג'בר מַעְדִי מירכא ועבדאללה ח'יר מאבו סנאן.
- 4 ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006.

- 5 שכיב והאב נולד בשנת 1888 בסוריה. הוא שרת בצבא העות'מאני במלחמת העולם הראשונה; השתתף במרד הדרוזי נגד הצרפתים ב־1925; הנהיג כנופיה דרוזית במרד הערבי בארץ־ישראל בשנים 1936-1939; שרת בדרגת סרן בגדוד הדרוזי של הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ובצבא צרפת החופשית; בשנים 1945-1947 שרת בצבא הסורי בדרגת רס"ן; הוא פרש בראשית שנת 1948 והצטרף ל'צבא ההצלה' הערבי.
- 6 מכתב סא"ל מחמוד אל־הנדי, מנהל מחלקת המינהלה בוועדה הצבאית בדמשק, מ־24 במרס 1948, **ארכיון צה"ל**, 1/57/121.
- 7 מסמך 'דעת' "הדרוזים במלחמה הא"י" מ־1 באוגוסט 1948, **ארכיון צה"ל**, 957/52/13; ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006.
- 8 מכתב המפקד הכללי לכוחות פלסטין, מ־28 במרס 1948, **ארכיון צה"ל**, 1/57/271.
- 9 ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006; בפקודת יום של שכיב והאב מ־6 באפריל 1948 מופיעים שמותיהם של ארבעת מפקדי הפלוגות בגדוד הדרוזי: סגן חמד באל־י – מ"פ 1, סגן אבו אל־ח"יר רדואן – מ"פ 2, סגן סלימאן מלחם – מ"פ 3, סגן ואכד עאמר – מ"פ 4. שמו של אסמאעיל קבלאן אינו מופיע ביניהם. ברשימת הקצינים מופיע סרן חסן סינאוי, שהיה קצין קישור בין מפקדת הגדוד לתושבים (ראו: מסמך 'דעת' "הדרוזים במלחמה הא"י" מ־1 באוגוסט 1948, **ארכיון צה"ל**, 957/52/13). מכיוון שאסמאעיל קבלאן אמר שהיה סגנו של סינאוי, יש להניח שמילא תפקיד קצין קישור לתושבים. צדוק אופיר סיפר בנובמבר 2009 שקבלאן אמר לו שהוא היה סגן מפקד פלוגת מפקדה. בקרב רמת יוחנן מילא קבלאן תפקיד של סגן מפקד פלוגה.
- 10 מסמך 'דעת' "הדרוזים במלחמה הא"י" מ־1 באוגוסט 1948, **ארכיון צה"ל**, 957/52/13.
- 11 דוד קורן, **קשר נאמן – ה'הגנה' והדרוזים**, הוצאת משרד הביטחון, 1991, עמ' 55-57.
- 12 מסמך 'דעת' "הדרוזים במלחמה הא"י" מ־1 באוגוסט 1948, **ארכיון צה"ל**, 957/52/13.
- 13 מכתב למפקדת הש"י בנושא "הדרוזים של שכיב והאב" מ־27 באפריל 1948, **ארכיון צה"ל**, 1/57/795.
- 14 הקצינים הדרוזים היו נסיב אל־ערידה, אסמאעיל קבלאן, נאיף אל־קנטאר, נמר אל־ערידה, סעיד אל־קנטאר וסלמאן רדואן (ראו: רג'א פרג', **הקשרים בין הדרוזים והיהודים עד 1948**, הוצאת המחבר, 2002).
- 15 זוריק דיין נהרג בקרב רמת יוחנן.
- 16 קורן 1991, עמ' 59-60.
- 17 יואב גלבר, **ניצני החבצלת**, הוצאת משרד הביטחון, 2000, עמ' 327.
- 18 מסמך 'דעת' "הדרוזים במלחמה הא"י" מ־1 באוגוסט 1948, **ארכיון צה"ל**, 957/52/13. מספר העריקים סוכם לפי רשימת עריקי הגדוד בתיקי שכיב והאב.
- 19 גלבר 2000, עמ' 328.
- 20 ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006.
- 21 שם.
- 22 גלבר 2000, עמ' 583.
- 23 ריאיון עם צדוק אופיר, 2009. צדוק היה מפקד מחלקה בפלוגה של לבקוב והתגורר עם קבלאן באותו חדר בח'רבת משלט.
- 24 ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006; צבי לביא, **צה"ל בחילו – אנציקלופדיה לצבא ולביטחון**, כרך סירות – מיעוטים, הוצאת רביבים, 1983, עמ' 129.
- 25 ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006.
- 26 שם.
- 27 שם; רפיק חלבי, 'כומתה ירוקה ומצנפת לבנה', בתוך מיכאל בר־זוהר (עורך), **ספר הגבורה**, הוצאת משרד הביטחון ומגל, 1997, עמ' 199.
- 28 שם; מוסטפא סמואלי <http://he.wikipedia.org/wiki>.
- 29 ריאיון עם צדוק אופיר, 2009.
- 30 יתרו הוא גדול נביאי הדרוזים ומשה הינו גדול נביאי היהודים. ריאיון עם ג'האד קבלאן (בנו של אסמאעיל קבלאן), 2009.
- 31 יגאל קיפניס, **ההר שהיה כמפלצת**, הוצאת מאגנס, 2009, עמ' 65.

- 32 שמעון אביבי, **טס נחושת – המדיניות הישראלית כלפי העדה הדרוזית (1948–1967)**, הוצאת יד יצחק בן-צבי, 2007, עמ' 362-363; מזיד עבאס, גבורת הנעורים – כבוד המבוגרים – ותהילת החכמים, הוצאת המחבר, 2009, עמ' 268.
- 33 אהרן זבידה, **הדרוזים ברמת הגולן: קונפליקט של אי הבנה, 1978-1982**, אוניברסיטת תל-אביב, מרכז דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, מכון שילוח, 1988, עמ' 4, 6, 12.
- 34 שם, 19.
- 35 שם, 22.
- 36 ריאיון עם נחמן טל, לשעבר ראש האגף הערבי בשב"כ, 2009; ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006.
- 37 יחידת הקישור ללבנון, כלומר לצבא דרום לבנון, שפעל ת"פ צה"ל.
- 38 ריאיון עם אפרים סנה, 2010.
- 39 ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006.
- 40 ריאיון עם אסמאעיל קבלאן, 2006; ריאיון עם ג'האד קבלאן, 2010.
- 41 [http://he.wikipedia.org/wiki/איסמעיל קבלאן](http://he.wikipedia.org/wiki/איסמעיל_קבלאן)

"אני מכירה את משה קצב מהליכוד. נולדתי בליכוד, ההורים שלי היו אנשי אצ"ל, חירותניקים שהמימסד המפא"יניקי והשלטון דחו. היינו שם ביחד בני המעברות, עולי צפון אפריקה, אנשי אצ"ל ולח"י ואחרים. כולנו התכנסנו סביב ישראל החדשה של מנחם בגין והליכוד, ישראל שהבטיחה לנו שכולם יכולים להגשים בה את שאיפותיהם בלי הבדל עדה, צבע ומוצא, כמו באמריקה. משה קצב היה אחד מאותם צעירים שהתנועה אימצה לחיקה, שהפכו לראשי ערים צעירים ואחר-כך לחברי כנסת ולשרים. כשהוא נבחר לנשיא, זאת הייתה גאוה לכולנו. אני התרגשתי ביום שמשה קצב נבחר. שוב אין מקום ותפקיד שחסום בפני הדחויים של פעם.

"חשבתי שזו שעתה של ישראל היפה. אבל אז גילינו את האמת הכואבת: שמשה קצב אינו נציג של ישראל השנייה. הוא חצה את הקווים והפך סמל לכל מה שאנחנו כועסים עליו בישראל הרעה, הכוחנית, האונסת, שמשפילה נשים, שמבקשת לפגוע בבתי המשפט ולא מכבדת את פסיקתם. משה קצב בגד בכל החלומות שלנו, של אנשי ישראל השנייה ושל בני בריתם מהמחתרות".

ח"כ ציפי לבני, "מעריב", 11.11.11